

МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 341.42

БРИНЗАНСЬКА О. В.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри публічного права
Національного технічного університету
«Київський політехнічний інститут»

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗАСУДЖЕННЯ ОСОБИ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджується проблема врахування правових наслідків засудження особи судом іноземної держави під час постановлення національним судом вироку щодо такої особи, яка вчинила новий злочин на території України. Автор розглядає зміст національного законодавства та міжнародних договорів України в контексті умов, за яких вирок іноземного суду береться до уваги.

Ключові слова: міжнародна правова допомога, здійснення кримінального переслідування, виконання вироку суду, вирок суду іноземної держави, правові наслідки засудження.

Постановка проблеми. Згідно з ч. 1 ст. 9 Кримінального кодексу України (далі – КК України) вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, вчинений за межами України, та знову вчинили злочин на території України. Водночас на підставі ч. 2 ст. 9 КК України рецидив злочинів, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються під час кваліфікації нового злочину, призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності або покарання відповідно до ч. 1 ст. 9. Зміст цього положення узгоджується зі ст. 56 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків, ратифікованої

Законом України № 172-VI від 26 вересня 2002 р., яка стверджує: «Кожна Договірна Держава приймає таке законодавство, яке вона вважає за доцільне, для того щоб надати можливість своїм судам під час винесення вироку брати до уваги будь-яке попереднє європейське судове рішення у кримінальній справі, винесене за інший злочин, після слухання звинуваченого, з тим щоб додати до цього вироку всі чи деякі наслідки, які її законодавство надає вирокам, винесеним на її території. Вона визначає умови, за яких такий вирок береться до уваги» [1]. Водночас кримінальне законодавство України не передбачає умов прийняття до уваги вироку суду іноземної держави, обмежуючись вказівкою на право суду враховувати такий вирок. Такий стан речей не можна визнати задовільним, оскільки не регламентоване законом прийняття до уваги правових наслідків вироку суду іноземної держави залишається у сфері судового розсуду або регламентується міжнародними договорами України, що порушує системність кримінального законодавства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правові наслідки засудження особи за межами України неодноразово становили предмет досліджень науковців, зокрема, Л. Брич, О. Виноградової, О. Дудорова, І. Зінченко, В. Кузнецова, А. Маланюка, П. Михайленка, В. Навроцького та інших. Проте увага вчених зосереджена виключно на окремих аспектах правових наслідків засудження, зокрема на проблемних аспектах застосування інституту повторності, а також ратифікації міжнародних договорів, які передбачають умови щодо визнання та врахування вироків національного суду. Водночас в українській кримінально-правовій літературі відсутнє комплексне дослідження умов врахування правових наслідків засудження особи за межами України під час винесення вироку національним судом.

Метою статті є розробка теоретичних положень про умови прийняття до уваги вироку суду іноземної держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зі змісту ст. 9 КК України вбачається, що в ній мова йде про прийняття до уваги вироку суду іноземної держави як про *право* суду, а не обов'язок суду України. Водночас правові наслідки попереднього засудження особи національним судом враховуються під час кваліфікації вчиненого особою нового злочину або під час призначення їй покарання. Крім цього, відповідно до ст. 287 та ч. 1 ст. 291 Кримінального процесуального кодексу України № 4651-VI від 13 квітня 2012 р. (далі – КПК України) під час закінчення досудового розслідування клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності та обвинувальний акт своїм обов'язковим реквізитом мають правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення. Під час кваліфікації діяння як кримінального правопорушення встановленню підлягають усі ознаки, які безпосередньо закріплені у визначеній статті кримінального закону або її частині, як ознаки окремих елементів

складу злочину. Зокрема, в даному контексті передусім йдеться про такі правові наслідки повторності, як ознаки суб'єкта складу злочину, а саме такого його виду як кваліфікований склад (наприклад, ч. 2 ст. 110, ч. 2 ст. 149, ч. 2 ст. 150-1, ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 153 КК України тощо). У КК України закріплені інші різновиди ознак складу злочину, які пов'язані із правовими наслідками засудження особи, оскільки відповідно до ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Зокрема, кваліфікованим видом умисного вбивства є умисне вбивство, вчинене особою, яка знову позбавила життя людину, за винятком вбивства, передбаченого ст. 116, 117, 118 КК України (п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України). Крім цього, низка злочинів проти правосуддя, передбачених розділом XVIII КК України (ст. 389–393 КК України), може бути вчинена виключно спеціальним суб'єктом – особою, яка відбуває покарання, призначене обвинувальним вироком суду, а порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України) – особою, щодо якої встановлено адміністративний нагляд за звільнення з місць позбавлення волі. Отже, беручи до уваги ст. 62 Конституції України, під час здійснення правової кваліфікації органи досудового розслідування зобов'язані врахувати попередній вирок суду щодо особи. Що стосується суду, то слід зауважити наступне. Відповідно до ч. 1 ст. 65 КК України суд призначає покарання не лише в межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього кодексу, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 цього кодексу, а й відповідно до положень Загальної частини цього кодексу та враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (зокрема, вчинення злочину особою повторно та рецидив злочину є обставинами, які обтяжують покарання відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України). Крім цього, ч. 5 ст. 71 КК України встановлює правила призначення покарання за сукупністю вироків саме під час вчинення засудженим двох або більше злочинів після постановлення вироку, проте до повного відбуття покарання, якими суд повинен керуватися за такого випадку. Тобто суд під час постановлення свого вироку зобов'язаний врахувати правові наслідки засудження особи національним судом. Виходячи з викладеного, є логічним, що суд України повинен був би врахувати і правові наслідки засудження особи за межами України.

Врахуванню підлягають правові наслідки засудження особи, визначені у ч. 2 ст. 9 КК України, а саме:

1) рецидив – вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин (ст. 34 КК України);

2) невідбуте покарання, яке враховується під час вчинення засудженою особою нового злочину після постановлення обвинувального вироку, проте до повного відбуття ним покарання, під час призначення судом по-

карання за сукупністю вироку (ст. 71 КК України), а також під час заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК України);

3) інші правові наслідки вироку суду.

Із контексту ч. 2 ст. 9 КК України вбачається, що під формулюванням «інші правові наслідки» маються на увазі обставини, які мають значення для наступного:

1) правової кваліфікації злочину (інші, відмінні від рецидиву, види множинності злочинів – повторність та сукупність злочинів, застосування строків давності);

2) призначення покарання (сукупність вироків, наявність обтяжуючих обставин);

3) звільнення від кримінальної відповідальності;

4) звільнення від покарання (умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, закінчення строків давності виконання обвинувального вироку, звільнення від відбування покарання з випробуванням, звільнення від відбування покарання з вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років).

Водночас проблематичним видається те, що національним судом вирок суду іноземної держави може бути не врахований через відсутність інформації про те, що підсудний був засуджений іноземним судом. Цю проблему певною мірою вирішено шляхом укладення міжнародних договорів про надання правової допомоги у кримінальних провадженнях. Зокрема, відповідно до ст. 79 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 р., ратифікованої Законом України № 240/94-ВР від 10 листопада 1994 р. (далі – Мінська Конвенція), кожна з Договірних Сторін буде щорічно повідомляти іншим Договірним Сторонам відомості про обвинувальні вирoki, що вступили в законну силу, винесені її судами щодо громадян відповідної Договірної Сторони, одночасно пересилаючи наявні відбитки пальців засуджених. Крім цього, кожна з Договірних Сторін надає іншим Договірним Сторонам безкоштовно на їхнє прохання відомості про судимості осіб, засуджених раніше її судами, якщо ці особи залучаються до кримінальної відповідальності на території запитуючої Договірної Сторони. Договірними Сторонами Мінської Конвенції, крім України, є Азербайджанська Республіка, Грузія, Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Республіка Киргизстан, Республіка Молдова, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Республіка Туркменістан, Республіка Узбекистан [2]. Таким чином, відповідно до міжнародних домовленостей Україна має змогу отримувати інформацію про обвинувальні вирoki, що вступили в законну силу, які винесені судами держав – Договірних Сторін Мінської Конвенції щодо громадян України, та враховувати їх під час подальшого постановлення вироку національним судом у разі вчинення нового злочину. Аналогічні за своїм змістом норми передбачені у ст. 107 Конвенції про правову допомогу та правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах від 7 жовтня 2002 р.,

укладеної в м. Кишинів, яка на теперішній час не ратифікована Верховною Радою України і не є чинною для України [3].

Крім цього, відповідно до ст. 76-1 Протоколу до Конвенції від 28 березня 1997 р., під час вирішення питань про визнання особи особливо небезпечним рецидивістом, про встановлення фактів учинення злочину повторно й порушення обов'язків, пов'язаних з умовним засудженням, відстрочкою виконання вироку або умовно-достроковим звільненням, установи юстиції Договірних Сторін можуть визнавати і враховувати вироки, винесені судами (трибуналами) колишнього Союзу РСР і союзних республік, що входили до його складу, а також судами Договірних Сторін. Проте відповідно до Закону України «Про ратифікацію Протоколу до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 р.» № 140/98-ВР від 3 березня 1998 р. Україна ратифікувала Протокол до Мінської Конвенції із застереженням, згідно з яким Україна не бере на себе зобов'язання визнавати і враховувати вироки, винесені судами Договірних Сторін, під час вирішення питань про визнання особи особливо небезпечним рецидивістом, про встановлення факту вчинення злочину повторно та порушення зобов'язань, пов'язаних з умовним звільненням, відстрочкою виконання вироку або умовно-достроковим звільненням [4]. Таким чином, Україна не має закріпленого обов'язку перед державами – Договірними сторонами Конвенції враховувати під час постановлення вироку національним судом вищезазначені обставини. Якщо відмова у визнанні та врахуванні вироку суду держави – Договірної сторони щодо визнання особи особливо небезпечним рецидивістом не викликає заперечень, оскільки такий інститут відсутній у кримінальному законодавстві України, то відмова у визнанні та врахуванні вироку суду держави – Договірної сторони щодо встановлення факту вчинення злочину повторно та порушення зобов'язань, пов'язаних з умовним звільненням, відстрочкою виконання вироку або умовно-достроковим звільненням викликає сумнів.

Що стосується двосторонніх міжнародних договорів у сфері правової допомоги, укладених між Україною та іноземними державами, то слід зауважити, що жоден із договорів не передбачає прямого зобов'язання України щодо врахування вироків іноземного суду. Зокрема, відповідно до ст. 27 і 28 Договору між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу в цивільних і кримінальних справах, який набув чинності 19 січня 1994 р., Договірні Сторони на підставі взаємності передають одна одній копії вироків, які набрали чинності й були винесені їх судами щодо особи, яка раніше була засуджена судом іншої Сторони. Договірні Сторони надають одна одній на прохання безкоштовно відомості про судимість, необхідні їм для розгляду кримінальної справи щодо особи, яка раніше була засуджена судом іншої Сторони [5]. Аналогічні норми передбачені договорами про правову допомогу та правові відносини в цивільних і кримі-

нальних справах, укладені між Україною і Литовською Республікою, Республікою Польща, Естонською Республікою, Республікою Грузія, Латвійською Республікою, Канадою, Монголією, Сполученими Штатами Америки, Федеративною Республікою Бразилія, Республікою Індія та іншими [6].

Отже, серед міжнародно-правових зобов'язань України відсутній обов'язок враховувати правові наслідки вироку суду іноземної держави. Крім цього, у ст. 9 КК України не закріплені умови врахування національним судом вироку суду іноземної держави, незважаючи на те, що відповідно до ст. 56 Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків держава визначає умови, за яких такий вирок береться до уваги. Тому врахування правових наслідків вироку суду іноземної держави залишається на розсуд суду. Водночас, як слушно зауважує В. Навроцький, беручи до уваги застереження України щодо відмови від взяття на себе зобов'язання враховувати під час вирішення питань щодо вчинення злочину повторно вироків, постановлені судами держав – Договірних Сторін Мінської Конвенції, має місце парадоксальна ситуація, якщо особа, засуджена за вчинення злочину, наприклад, у Польщі або Естонії (або іншій державі – Договірній Стороні Мінської Конвенції), під час вчинення наступного злочину в Україні підлягає відповідальності за злочин, учинений повторно, за умови прийняття судом до уваги правових наслідків попереднього засудження судом іноземної держави. Натомість якщо особу було засуджено за вчинення злочину в Республіці Білорусь або Російській Федерації, то під час учинення нового злочину в Україні цей злочин не буде кваліфікований як повторний [7, с. 41-42].

Висновки. На підставі викладеного можна зробити наступні узагальнення.

Чинна редакція ст. 9 КК України чітко не визначає умови, за яких національний суд повинен врахувати правові наслідки суду іноземної держави, залишаючи їх врахування на розсуд суду.

Міжнародно-правові договори України, як двосторонні, так і багатосторонні, не передбачають зобов'язань України щодо врахування вироку суду іноземної держави під час постановлення вироку щодо особи, яка вчинила новий злочин на території України.

Наслідком зазначених чинників є неоднорідна практика застосування судами України положень ст. 9 КК України.

Водночас складність і важливість теми зумовлює подальші наукові дослідження, зокрема у сфері зарубіжного досвіду регулювання питання врахування правових наслідків вироку іноземного суду під час винесення вироку національним судом щодо особи, яка знову вчинила злочин.

Література:

1. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків // Матеріали бази Верховної Ради України «Загальне законодавство». – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_341.

2. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. // Матеріали бази Верховної Ради України «Загальне законодавство». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_009.
3. Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам от 07.10.2002 г. // Матеріали бази Верховної Ради України «Загальне законодавство». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_619/page3.
4. Закон України «Про ратифікацію Протоколу до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року » № 140/98-ВР від 03.03.1998 р. // Матеріали бази Верховної Ради України «Загальне законодавство». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/140/98-%D0%B2%D1%80>.
5. Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних і кримінальних справах // Матеріали бази Верховної Ради України «Загальне законодавство». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_174.
6. Двосторонні міжнародні договори у сфері міжнародно-правового співробітництва // Матеріали офіційного сайту Міністерства юстиції України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9590>.
7. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В.О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.

Брынзанская О. В. Правовые последствия осуждения лица за пределами Украины

Аннотация. В статье исследуется проблема учитывания правовых последствий осуждения лица судом иностранного государства при вынесении национальным судом приговора лицу, которое совершило новое преступление на территории Украины. Автор рассматривает национальное законодательство и международные договоры Украины в контексте условий, которые принимаются во внимание.

Ключевые слова: международная правовая помощь, осуществление криминального преследования, исполнение приговора суда, приговор суда иностранного государства, правовые последствия осуждения.

Brynzanska O. The legal consequences of conviction outside of Ukraine

Summary. The article deal with the problem of overlooking by national court of the legal consequences of conviction outside of Ukraine. The criminal laws of Ukraine and foreign states about the overlooking of criminal sentences of foreign courts. The content of international treaties which are concluded between Ukraine and many European and Asian states also are considered. The author researches their norms about right of national courts to overlook criminal sentences of foreign courts if a person commites a new crime in the state of his citizenship or domicile. In the course of a qualification of crime, appointment of punishment and enfranchisement from criminal responsibility and punishment legal consequences of conviction outside of Ukraine are analyzed. The author compares the overlooking by national court of the legal consequences of conviction outside of Ukraine and inside of Ukraine. A relapse, a punishment, which a person doesn't carry it, enfranchisement

from criminal responsibility and punishment, are considered as consequences of conviction outside of Ukraine and inside of Ukraine. The problem of absence of information about committing crime by person and his conviction outside of Ukraine are shown. The problem of absence in Ukrainian criminal law conditions of overlooking of criminal sentences of foreign courts are analyzed.

Key words: international legal assistance, transferring of criminal prosecution, execution of a sentence, sentence of foreign courts, legal consequences of conviction.